

Inkomen en vermogen op de oude dag

Voormalige werknemers en
zelfstandigen vergeleken

12

Lydia Geijtenbeek
Anouk de Rijk
Maartje Rienstra

Verklaring van tekens

.	gegevens ontbreken
*	voorlopig cijfer
**	nader voorlopig cijfer
x	geheim
–	nihil
–	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2011–2012	2011 tot en met 2012
2011/2012	het gemiddelde over de jaren 2011 tot en met 2012
2011/'12	oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2011 en eindigend in 2012
2009/'10– 2011/'12	oogstjaar, boekjaar enz., 2009/'10 tot en met 2011/'12

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress
Centraal Bureau voor de Statistiek
Grafimedia

Omslag
Telldesign, Rotterdam

Inlichtingen
Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen
E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet
www.cbs.nl

ISSN: 1877-3028

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Den Haag/Heerlen, 2012.
Verveelvoudiging is toegestaan,
mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Inhoud	3
1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek	5
1.2 Opzet van het onderzoek	5
1.3 Indeling van het rapport	5
2. Inkomen, pensioen en vermogen van voormalig zelfstandigen	7
2.1 Inleiding en achtergrond	7
2.2 Vergelijking naar inkomstenbron	8
2.3 De vierde inkomstenbron: vermogen	12
2.4 Noodzaak tot doorwerken	16
2.5 Verandering in inkomen	22
2.6 Conclusie	25
3. Beschrijving van het onderzoek	27
3.1 Populatie	27
3.2 Onderzoeksmethode	27
3.3 Bronnen	28
3.4 Kwaliteit van de uitkomsten	29
4. Begrippen en Afkortingen	31
4.1 Begrippen	31
4.2 Afkortingen	32
4.3 Referenties	32

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

In december 2011 heeft het Centrum voor Beleidsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS-CvB) in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) het rapport “Inkomen en vermogen van gewezen zelfstandigen” gepubliceerd. Dit rapport vergelijkt de inkomens en vermogens tussen 67-jarige (voormalig) werknemers en zelfstandigen. Uit dit onderzoek kwam enerzijds naar voren dat zelfstandigen vaker doorwerken na hun 65ste en anderzijds dat zelfstandigen over een groter vermogen beschikken.

Het doel van dit vervolgrapport is om twee vragen die naar aanleiding van het vorige onderzoek naar boven kwamen te beantwoorden:

1. Werken zelfstandigen gemiddeld vaker door omdat ze anders onvoldoende inkomen hebben?
2. In hoeverre compenseert het hogere vermogen van voormalige zelfstandigen een eventueel lager pensioeninkomen?

1.2 Opzet van het onderzoek

In dit onderzoek vergelijken we inkomen, pensioen en vermogen van personen die 67 jaar waren in 2008 en die eind 1999 en/of eind 2003 werkzaam waren als werknemer en/of zelfstandige. Van deze populaties ‘voormalige werknemers’ en ‘voormalige zelfstandigen’ is het persoonlijk inkomen, het huishoudinkomen en pensioeninkomen in 2008 vastgesteld. Daarnaast is voor deze groepen het vermogen omgerekend naar een jaarlijks inkomen. Meer hierover in hoofdstuk 3.

1.3 Indeling van het rapport

Dit rapport bevat een beschrijving van de onderzoeksresultaten en een hoofdstuk waarin de onderzoeksmethode wordt beschreven.

In paragraaf 2.1 geven we een korte samenvatting uit het rapport “Inkomen en vermogen van gewezen zelfstandigen”. In paragraaf 2.2 bekijken we welk deel van de onderzoekspopulatie naast een AOW-uitkering een aanvullend pensioen ontvangt en welk deel nog aan het werk is. In paragraaf 2.3 bekijken we in hoeverre het vermogen van met name voormalig zelfstandigen een laag inkomen compenseert door dit vermogen om te rekenen naar een (jaarlijkse) inkomensstroom. Vervolgens onderzoeken we in paragraaf 2.4 de motivatie om al dan niet te blijven werken door apart te kijken naar het inkomen uit pensioen en vermogen en het inkomen uit huidige werkzaamheden. Tot slot kijken we in paragraaf 2.5 naar mensen die tussen 2003 en 2008 een sterke verandering in inkomen hebben meegemaakt. We sluiten het hoofdstuk af met een conclusie waarin we antwoord geven op de onderzoeksvragen.

In hoofdstuk 3 volgt een nadere toelichting op de gebruikte methode en bronnen, waaronder in paragraaf 3.2 een beschrijving van de methode waarmee vermogen is omgerekend naar inkomen, en een aantal opmerkingen over de vergelijkbaarheid van de gebruikte inkomensbegrippen.

2. Inkomen, pensioen en vermogen van voormalig zelfstandigen

2.1 Inleiding en achtergrond

Het Nederlandse pensioenstelsel kent drie pijlers: (1) AOW, (2) werkgeverspensioenen en (3) individueel pensioen (zoals lijfrente). Daarnaast bestaat een vierde inkomstenbron: het opgebouwde eigen vermogen. Omdat zelfstandigen, in tegenstelling tot de meeste werknemers, in principe volledig zelf verantwoordelijk zijn voor het opbouwen van een aanvullend pensioen, is het mogelijk dat zij gemiddeld minder pensioen opbouwen. Het gevolg hiervan kan zijn dat ze langer moeten doorwerken of sterker in inkomen achteruit gaan na hun 65ste. Om dit te onderzoeken kijken we naar het inkomen en vermogen van personen van 67 jaar oud in 2008, die in 1999 en/of 2003 werkzaam waren als werknemer en/of als zelfstandige. Zelfstandigen hebben in minimaal één van beide jaren winst uit eigen onderneming verdiend. Dit kunnen zowel zelfstandigen zonder als met personeel zijn.

Bovengenoemde onderzoekspopulatie bestaat uit bijna 70 duizend personen, waarvan ongeveer tweederde mannen. In totaal werkte 81 procent als werknemer en 15 procent als zelfstandige. De overige 5 procent was zowel werknemer als zelfstandige (eventueel op verschillende momenten). Deze combinatiegroep laten we in het vervolg van dit rapport grotendeels buiten beschouwing.

1. Populatieaantallen per groep

	Totaal		Geslacht		
	aantal	%	man	vrouw	
Aantal 67-jarigen op 26 september 2008	148 010	100			
Gewezen zelfstandige en/of werknemer	69 890	47	100	69	31
w.v.					
werknemers	56 480		81	68	32
zelfstandigen	10 260		15	66	34
combinatie werknemers/zelfstandigen	3 150		5	84	16

Bron: Rapport Inkomen en vermogen van gewezen zelfstandigen, staat 1

De voornaamste conclusie uit het rapport 'Inkomen en vermogen van gewezen zelfstandigen' was dat voormalig zelfstandigen weliswaar vaker een relatief hoog of laag inkomen hebben na hun 65ste, maar dat ze daarnaast wel over meer vermogen beschikken.

In de volgende paragraaf bekijken we uit welke inkomstenbronnen het inkomen van (voormalig) zelfstandigen en werknemers bestaat.

2.2 Vergelijking naar inkomstenbron

Allereerst bekijken we welke inkomstenbronnen (pijlers 1, 2 en 3 en huidige inkomsten uit arbeid) voormalige werknemers en zelfstandigen hebben en hoe hoog dat inkomen is. Hierbij kijken we of een persoon AOW en/of aanvullend pensioen ontvangt en of een persoon eventueel nog huidige inkomsten uit een baan of als zelfstandige ontvangt¹.

In staat 2a zien we dat de grootste groep bestaat uit personen die AOW en aanvullend pensioen ontvangen. Vrijwel alle werknemers (93 procent: 81 plus 12 procent) ontvangen naast hun AOW-uitkering een aanvullend pensioen. Onder zelfstandigen is dit percentage met 63 procent (35 plus 28 procent) veel lager. Daarnaast zien we dat bijna de helft van de zelfstandigen nog steeds betaald werk verricht (46 procent: 18 plus 28 procent), ten opzichte van 13 procent van de werknemers (1 plus 12 procent). Zelfstandigen met aanvullend pensioen werken vaker door dan zelfstandigen zonder aanvullend pensioen (28 procent tegenover 18 procent). Overigens kunnen zelfstandigen en werknemers ervoor kiezen om lijfrentes of aanvullend pensioen nog niet direct te laten uitkeren bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd².

2a. Aandeel werknemers en zelfstandigen naar inkomstenbron, 2008

	Totaal	Aandeel per groep		
		totaal	werknemer	zelfstandige
	aantal	%		
Totaal	69 891	100	100	100
AOW	5 080	7	5	19
AOW, pensioen	50 911	73	81	35
AOW, baan/onderneming	2 748	4	1	18
AOW, pensioen, baan/onderneming	11 119	16	12	28

Staat 2b geeft het persoonlijk bruto inkomen van werknemers en zelfstandigen, per inkomstenbron. Een opvallende uitkomst uit deze staat is dat er *per type inkomstenbron* vrijwel geen verschillen zijn tussen de hoogte van het inkomen van werknemers en

¹ Naast deze inkomstenbronnen kunnen personen nog over andere aanvullende inkomstenbronnen beschikken, zoals een overige uitkering of inkomsten uit overige arbeid. Dit zijn inkomstenbronnen die in dit onderzoek niet mee zijn genomen, maar die er wel voor kunnen zorgen dat het gemiddelde persoonlijk bruto-inkomen van personen met als inkomstenbron AOW wat hoger kan uitvallen dan verwacht. Een inkomen uit werkzaamheden als freelancer is bijvoorbeeld niet meegenomen.

² Voor lijfrente geldt dat de uitkering uiterlijk kan worden uitgesteld tot in het jaar waarin de belastingplichtige de leeftijd van 70 jaar bereikt. Ook voor een aanvullend pensioen geldt dat het in principe mogelijk is om een pensioenuitkering uit te stellen tot uiterlijk het tijdstip waarop de werknemer de 70-jarige leeftijd bereikt. De belangrijkste voorwaarde daarbij is dat de werknemer blijft doorwerken. Het is onduidelijk hoeveel van de nog actieve 67-jarigen hun lijfrente hebben uitgesteld. Echter, aangezien er ongeveer evenveel actieve als niet actieve 65-plussers een pensioen ontvangen, verwachten we dat dit aandeel klein is.

zelfstandigen. Het gemiddelde inkomen van een zelfstandige die pensioen ontvangt of doorwerkt is dus gelijk aan dat van een werknemer in dezelfde situatie. Ook de mediaan van het inkomen verschilt nauwelijks. Het inkomen van zowel werknemers als zelfstandigen is zoals verwacht het laagst onder degenen met alleen een AOW-uitkering. Wel is het zo dat de zelfstandigen relatief vaak in deze groep vallen (zie staat 2a). Het inkomen van personen met onderneming maar zonder pensioen zit hier tussenin. Het aantal werknemers dat doorwerkt en geen pensioen ontvangt is zo klein dat we hierover geen bedragen kunnen geven.

2b. Persoonlijk bruto inkomen naar inkomstenbron, werknemers en zelfstandigen (gemiddelde en mediaan), 2008

	Gemiddeld persoonlijk bruto inkomen			Mediaan persoonlijk bruto inkomen		
	totaal	werknemer	zelfstandige	totaal	werknemer	zelfstandige
	x 1 000 €					
Totaal	30	29	32	24	24	22
AOW	12	12	12	9	9	9
AOW, pensioen	28	27	28	24	23	23
AOW, baan/onderneming	35	.	34	22	.	22
AOW, pensioen, baan/onderneming	49	46	50	36	35	35

Ook uit de vergelijking van het mediane en gemiddelde gestandaardiseerde besteedbare huishoudinkomen komt naar voren dat er weinig verschillen zijn tussen werknemers en zelfstandigen wat betreft de hoogte van het inkomen, wanneer we rekening houden met de inkomstenbron (zie staat 2c).

2c. Gemiddeld en mediaan gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen naar inkomstenbron, werknemers en zelfstandigen, 2008

	Gemiddeld huishoudinkomen			Mediaan huishoudinkomen		
	totaal	werknemer	zelfstandige	totaal	werknemer	zelfstandige
	x 1 000 €					
Totaal	27	26	30	23	23	25
AOW	22	23	21	18	19	18
AOW, pensioen	25	25	28	22	22	24
AOW, baan/onderneming	34	.	32	27	.	27
AOW, pensioen, baan/onderneming	36	34	38	29	27	32

De verschillen tussen zelfstandigen en werknemers zijn wat groter bij de huishoudinkomens dan bij de persoonlijke inkomens. Daarom bekijken we voor de zelfstandigen in hoeverre de samenstelling van het huishouden verschillen in het inkomen verklaart. Zijn er bijvoorbeeld onder de zelfstandigen veel of juist weinig personen die geen hoofdkostwinner zijn?

In staat 3a zien we dat 81 procent van de zelfstandigen een partner heeft, tweederde man is en 70 procent hoofdkostwinner is in het huishouden. Opvallend is dat het aandeel zelfstandigen dat alleen AOW ontvangt voor 63 procent uit vrouwen bestaat. Naarmate er meer inkomstenbronnen zijn, neemt het aandeel zelfstandigen dat binnen het gezin de hoofdkostwinner is toe. Van de zelfstandigen die enkel AOW ontvangen, is echter nog steeds bijna de helft hoofdkostwinner. Dat is anders dan bij de werknemers (staat 3b).

3a. Zelfstandigen per inkomstenbron naar huishoudsamenstelling, geslacht en inkomenspositie, 2008

	Totaal	Huishoudsamenstelling		Geslacht		Inkomenspositie	
		geen partner	met partner	man	vrouw	hoofdkostwinner	anders
%							
Totaal	100	19	81	66	34	70	30
AOW	100	18	82	37	63	45	55
AOW, pensioen	100	19	81	70	30	69	31
AOW, baan/onderneming	100	18	82	63	37	73	27
AOW, pensioen, baan/onderneming	100	20	80	83	17	84	16

In staat 3b zien we dat onder werknemers ook een ruime meerderheid (78 procent) een partner heeft en ongeveer tweederde man is. Het aandeel hoofdkostwinners onder de werknemers is met 76 procent wat hoger dan onder de zelfstandigen.

Bij de werknemers bestaat de groep die alleen AOW ontvangt voornamelijk uit vrouwen (86 procent). Hiermee samenhangend zien we dat de werknemers met alleen AOW meestal niet de hoofdkostwinner zijn (78 procent). Ten slotte valt op dat werknemers met alleen AOW en inkomsten uit een baan/onderneming (en dus zonder aanvullend pensioen) in meerderheid uit vrouwen bestaan (62 procent) en ook in meerderheid geen hoofdkostwinner zijn (53 procent). Het gaat hier overigens om een kleine groep.

3b. Werknemers per inkomstenbron naar huishoudsamenstelling, geslacht en inkomenspositie, 2008

	Totaal	Huishoudsamenstelling		Geslacht		Inkomenspositie	
		geen partner	met partner	man	vrouw	hoofdkostwinner	anders
%							
Totaal	100	22	78	68	32	76	24
AOW	100	15	85	14	86	22	78
AOW, pensioen	100	23	77	70	30	79	21
AOW, baan/onderneming	100	20	80	38	62	47	53
AOW, pensioen, baan/onderneming	100	19	81	82	18	86	14

In staat 3c en 3d zien we de gemiddelde en mediane hoogte van het persoonlijk bruto inkomen van zelfstandigen, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken. Deze vergelijking laat verder weinig verrassends zien: het gemiddelde inkomen van personen met partner is over het algemeen hoger dan voor personen zonder partner en het inkomen van mannen is hoger dan dat van vrouwen. Voor werknemers hebben we hierover geen tabellen opgenomen aangezien de patronen sterk vergelijkbaar zijn, zij het dat de bedragen steeds op een iets lager niveau liggen³.

3c. Gemiddeld persoonlijk bruto inkomen zelfstandigen naar huishoudenssamenstelling, geslacht en inkomenspositie, 2008

Totaal	Huishoudenssamenstelling		Geslacht		Inkomenspositie		
	geen partner	met partner	man	vrouw	hoofdkostwinner	anders	
x 1 000 €							
Totaal	32	30	32	38	21	37	21
AOW	12	13	11	14	10	13	10
AOW, pensioen	28	27	28	30	21	31	21
AOW, baan/onderneming	34	32	35	38	28	37	27
AOW, pensioen, baan/onderneming	50	44	51	52	36	51	42

3d. Mediaan persoonlijk bruto inkomen zelfstandigen naar huishoudenssamenstelling, geslacht en inkomenspositie, 2008

Totaal	Huishoudenssamenstelling		Geslacht		Inkomenspositie		
	geen partner	met partner	man	vrouw	hoofdkostwinner	anders	
x 1 000 €							
Totaal	22	22	22	27	14	26	15
AOW	9	13	9	13	9	13	9
AOW, pensioen	23	23	23	25	18	25	18
AOW, baan/onderneming	22	22	22	26	18	24	19
AOW, pensioen, baan/onderneming	35	34	36	37	27	36	30

³ Over het algemeen zien we dat in 2008 zelfstandigen een hoger inkomen hadden dan werknemers, maar dat in 2003 werknemers juist meer verdienden. Dat komt deels door de achteruitgang in bruto inkomen door pensioen, en deels door de sterke verbetering van het economisch klimaat tussen 2003 en 2008.

2.3 De vierde inkomstenbron: vermogen

Hoewel zelfstandigen minder vaak een aanvullend pensioen ontvangen (staat 2a), hebben ze nog wel een mogelijke troef: hun vermogen⁴.

In staat 4 en figuur 5 zien we dat zelfstandigen gemiddeld ruim twee ton meer aan huishoudvermogen bezitten dan werknemers. Dit verschil zit vooral in een duurdere woning en overig onroerend goed, spaartegoed en overig vermogen uit bezittingen. Bij de overwaarde van de woning moet worden opgemerkt dat de daadwerkelijke overwaarde voor een deel van de populatie onbekend is, omdat we voor spaar- en beleggingshypotheken het opgebouwde deel niet kennen. Hierdoor zijn de daadwerkelijke spaartegoeden hoger⁵ dan in dit stuk is weergegeven.

Voor zelfstandigen die nog steeds aan het werk zijn, geldt dat zij gemiddeld een fors ondernemingsvermogen hebben. Het ondernemingsvermogen bestaat uit het saldo van bezittingen en schulden die behoren tot het bedrijfs- of beroepsvermogen. Voor de actieve zelfstandigen is dit bestandsdeel goed voor 22 procent van het vermogen exclusief de overwaarde van de eigen woning.

Zelfstandigen die niet meer werken hebben vrijwel evenveel vermogen als zelfstandigen die nog wel actief zijn, maar lijken dit te hebben omgezet in aandelen, overig vermogen uit bezittingen en een duurdere woning met minder hypotheek.

⁴ Vermogen wordt meestal toegekend aan een huishouden. Het is in principe mogelijk om vermogen toe te rekenen aan een persoon, maar hierbij moet worden opgemerkt dat het niet altijd duidelijk is of de betreffende persoon feitelijk eigenaar is of dat er mede-eigenaren zijn binnen het huishouden.

⁵ We hebben geen informatie over de hoogte van deze spaartegoeden. Het enige wat we kunnen zegen is dat dit ontbrekende gespaarde bedrag maximaal zo hoog is als de hypotheekschuld aan spaarhypotheken. Aangezien volgens DNB en AFM (zie referentie) spaarhypotheken grofweg een vijfde van alle hypotheken en een derde van de hypotheken zonder aflossing uitmaken, zal het extra gespaarde bedrag gemiddeld ergens tussen de 0 en 30 000 euro liggen.

4. Huishoudvermogen opgesplitst naar de bestanddelen van werknemers en actieve en niet-actieve zelfstandigen, 2008

	Totaal	Zelfstandige		Werknemer
		nog actief	niet actief	
x 1 000 €				
Gemiddeld totaal vermogen ¹⁾	383	563	552	326
w.v.				
Eigen woning	241	296	309	223
Hypotheekschuld ²⁾	56	58	55	53
Onroerende zaken excl. 1e eigen woning	41	87	75	30
Aandelen en obligaties	89	61	96	77
Bank- en spaartegoeden	70	105	110	60
Ondernemingsvermogen	6	71	6	1
Overig vermogen uit bezittingen en ondernemingen	12	22	37	7
Overige schulden	20	21	27	17
Gemiddeld totaal vermogen exclusief overwaarde eigen woning ³⁾	198	326	297	157
Mediaan totaal vermogen ¹⁾	226	430	415	194
Mediaan vermogen exclusief overwaarde eigen woning ³⁾	41	172	143	33

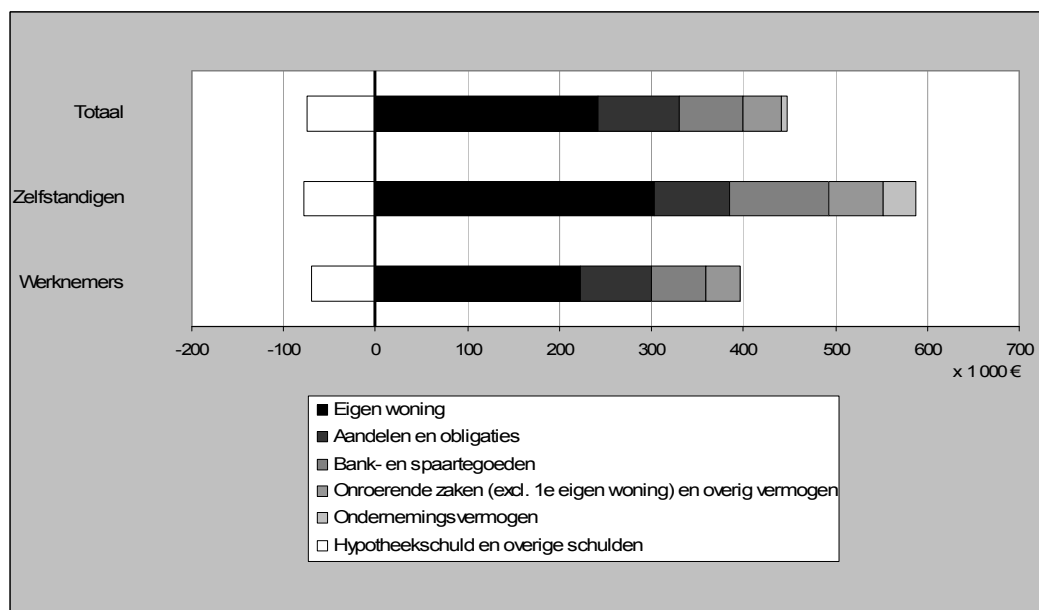
1) Het totale vermogen bestaat uit de waarde van alle vermogenscomponenten min de waarde van de hypotheekschuld en de overige schulden

2) Hierbij is geen rekening gehouden met de fiscaal vrijgestelde opbouw via een spaarhypotheek⁵⁾

3) De overwaarde van de eigen woning bestaat uit de eigen woning min de hypotheekschuld.

De hoogte van het gemiddelde vermogen wordt wel enigszins genuanceerd wanneer we kijken naar de mediaan, oftewel het bedrag waarvoor geldt dat evenveel mensen een hoger als een lager vermogen hebben. Het gemiddelde wordt erg beïnvloed door uitschieters naar boven.

5. Opbouw huishoudvermogen van werknemers en zelfstandigen, 2008

Vermogen kan gebruikt worden als inkomstenbron, door hier elk jaar een deel van aan te spreken. We rekenen het vermogen daarom om naar een inkomensstroom door hiervan voor de 67-jarige een 'virtuele' lijfrente te kopen en de ontvangen lijfrente vervolgens als een netto-inkomen te beschouwen.⁶

Staat 6a en 6b tonen per inkomstenbron zowel het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen als het omgerekende inkomen uit vermogen. Beide bedragen zijn netto, aangezien je over vermogen dat je 'oepet' geen aanvullende belasting hoeft te betalen. Aangezien het huishoudinkomen is gestandaardiseerd naar een eenpersoonshuishouden, zijn voor de vergelijkbaarheid de vermogens van paren door twee gedeeld. We beschouwen de overwaarde op de eigen woning apart, omdat het niet altijd mogelijk (of wenselijk) is om dit vermogen te gelde te maken.

⁶ Zie ook de methodebeschrijving in hoofdstuk 3.

6a. Gemiddeld inkomen en omgerekende inkomen uit vermogen (gestandaardiseerd) naar inkomstenbron, werknemers en zelfstandigen, 2008

	Gestandaardiseerd huishoudinkomen		Inkomen uit vermogen (ex. overwaarde eigen woning)		Inkomen uit overwaarde eigen woning	
	werknemer	zelfstandige	werknemer	zelfstandige	werknemer	zelfstandige
	x 1 000 €					
Totaal	26	30	8	15	8	12
AOW	23	21	9	12	7	11
AOW, pensioen	25	28	6	16	8	13
AOW, baan/onderneming	.	32	.	16	.	11
AOW, pensioen, baan/onderneming	34	38	14	16	9	12

We zien dat zelfstandigen gemiddeld bijna tweemaal zoveel inkomen kunnen ontvangen uit hun vermogen (exclusief overwaarde eigen woning) als werknemers. Wanneer we het omgerekende inkomen uit vermogen optellen bij het huishoudinkomen, dan neemt het inkomen van zelfstandigen met de helft toe, en dat van werknemers met een derde.

Het gemiddelde wordt echter sterk omhoog gehaald door een relatief kleine groep mensen met een groot vermogen. Laten we deze buiten beschouwing door naar de mediaan te kijken (zie staat 6b), dan blijkt de helft van de werknemers minder dan 2 duizend euro per jaar uit het vermogen te kunnen onttrekken, terwijl de helft van de gewezen zelfstandigen meer dan 7 duizend per jaar uit het vermogen kan halen. De overwaarde eigen woning kent minder uitschieters, zodat hierbij een meerderheid van zowel de werknemers als zelfstandigen een derde c.q. de helft extra inkomsten kunnen genereren door hun huis 'op te eten'.

Blijkbaar is het vermogen voor de meeste ex-zelfstandigen en slechts voor enkele ex-werknemers een belangrijke inkomstenbron.

6b. Mediaan inkomen en omgerekend inkomen uit vermogen (gestandaardiseerd) naar inkomstenbron, werknemers en zelfstandigen, 2008

	Gestandaardiseerd huishoudinkomen		Inkomen uit vermogen (ex. overwaarde eigen woning)		Inkomen uit overwaarde eigen woning	
	werknemer	zelfstandige	werknemer	zelfstandige	werknemer	zelfstandige
	x 1 000 €					
Totaal	23	25	2	7	7	11
AOW	19	18	1	6	5	10
AOW, pensioen	22	24	2	8	7	12
AOW, baan/onderneming	.	27	.	9	.	10
AOW, pensioen, baan/onderneming	27	32	2	8	6	11

2.4 Noodzaak tot doorwerken

We zagen eerder dat zelfstandigen minder vaak een aanvullend pensioen hebben naast hun AOW-uitkering en vaker doorwerken dan werknemers. Bovendien werken zelfstandigen met aanvullend pensioen vaker door dan zelfstandigen zonder aanvullend pensioen.

Staat 7a laat zien dat de nog actieve 67-jarige werknemers en zelfstandigen hun inkomen in 2008 door werk nog behoorlijk kunnen opschroeven. Bijna alle nog actieve 67-jarigen die in 1999 en/of 2003 werknemer waren, hebben in 2008 hun aanvullende inkomsten nog steeds uit een baan als werknemer. Voor de nog actieve 67-jarigen die eerder zelfstandige waren, geldt dat zij in 2008 voornamelijk als zelfstandige aan het werk waren.

7a. Huidige inkomsten uit arbeid¹⁾ van actieve werknemers en zelfstandigen naar inkomstenbron, 2008

	Gemiddeld inkomen uit arbeid ¹⁾		Mediaan inkomen uit arbeid ¹⁾	
	werknemer	zelfstandige	werknemer	zelfstandige
x 1 000 €				
Totaal	15	24	8	10
AOW				
AOW, pensioen				
AOW, baan/onderneming	18	21	8	9
AOW, pensioen, baan/onderneming	15	26	8	10

¹⁾ Voor de zelfstandigen hebben de genoemde bedragen betrekking op winst van zelfstandigen; voor de werknemers gaan het om het brutoloon uit een baan. Eventuele inkomsten uit een baan van de zelfstandigen en inkomsten als zelfstandige voor de werknemer zijn buiten beschouwing gelaten.

De nog actieve zelfstandigen verdienen over het algemeen meer uit hun huidige activiteiten dan de nog actieve werknemers (gemiddeld € 24 duizend tegenover € 15 duizend). Daarnaast valt op dat juist de zelfstandigen met ook een aanvullend pensioen gemiddeld wat meer verdienen dan de zelfstandigen zonder aanvullend pensioen (gemiddeld € 26 duizend tegenover € 21 duizend). Voor de werknemers geldt dat degenen met een aanvullend pensioen gemiddeld wat minder verdienen aan hun huidige baan (gemiddeld € 15 duizend tegenover € 18 duizend).

Het is de vraag of zelfstandigen doorwerken omdat ze anders onvoldoende inkomsten hebben. Om deze vraag te beantwoorden kijken we wat de pensioeninkomsten in 2008 zijn van voormalig zelfstandigen en zelfstandigen die nog aan het werk zijn, en wat hun persoonlijk bruto inkomen was in 2003. De pensioeninkomsten bestaan uit het inkomen uit AOW en eventueel een aanvullend pensioen; de huidige inkomsten uit arbeid worden juist buiten beschouwing gelaten.

Staat 7b laat zien dat doorwerkende zelfstandigen in 2008 gemiddeld inderdaad een iets lager pensioen hebben dan niet-actieve zelfstandigen en werknemers (gemiddeld € 18 duizend voor de doorwerkende zelfstandigen tegenover € 21 duizend voor de niet-actieve zelfstandigen en € 23 duizend voor de voormalig werknemers). Overigens kunnen de nog actieve zelfstandigen en werknemers er soms voor kiezen om lijfrentes of aanvullend pensioen nog niet direct na hun 65^e te laten uitkeren.

Naast het pensioeninkomen bevat staat 7b ook het omgerekende inkomen uit vermogen⁷. Zoals we zagen in staat 4 is het vermogen van de actieve zelfstandigen juist iets hoger dan van de niet-actieve zelfstandigen. Tel je inkomen uit AOW en aanvullend pensioen en inkomen uit vermogen bij elkaar op, dan verdwijnen de verschillen tussen doorwerkende en gepensioneerde zelfstandigen. Doorwerkers hebben hiermee in 2008 een vergelijkbaar inkomen met dat van werknemers of inactieve zelfstandigen⁸.

Kijk je echter naar de verandering in inkomen tussen 2003 en 2008 dan is er wel een verschil. Zelfstandigen die in 2008 nog actief zijn, verdienen in 2003 namelijk gemiddeld ruim tien procent meer dan de zelfstandigen die tussen 2003 en 2008 zijn gestopt (€27 versus €24 duizend), waarbij het verschil in inkomsten het grootst is onder zelfstandigen die geen pensioen ontvangen in 2008⁹. Wellicht zijn de meer succesvolle ondernemers eerder geneigd om door te werken? Of zij al dan niet een partner hebben lijkt hierbij geen rol te spelen, want 85 procent van zowel de nog actieve als de niet actieve zelfstandigen heeft een partner.

Overigens geldt in de onderzoekspopulatie dat werknemers in 2003 gemiddeld meer verdienen dan zelfstandigen, terwijl zelfstandigen juist in 2008 gemiddeld een hoger persoonlijk bruto inkomen hadden. Dit komt voornamelijk doordat de economische situatie in 2008 aanzienlijk gunstiger was, waar vooral zelfstandigen van profiteerden. Daarnaast zijn werknemers in 2008 voor een groter deel afhankelijk van pensioeninkomsten, welke vaak fors lager zijn dan hun eerdere inkomen uit loon. Gemiddeld verdienen 67-jarige gewezen werknemers in 2008 een vijfde minder dan in 2003, en gewezen zelfstandigen verdienen in 2008 juist een kwart meer dan in 2003. Zelfstandigen hadden echter in 2003 relatief vaak geen of een negatief inkomen, terwijl in 2008 vrijwel iedereen een positief inkomen had. Daardoor is het gemiddelde inkomen van zelfstandigen relatief sterk gestegen. Wanneer deze personen buiten beschouwing worden gelaten komen we op een stijging van een negende.

⁷ Zoals al eerder vermeld, wordt vermogen vastgesteld op huishoudensniveau. Om toch een inkomen uit vermogen aan individuen toe te kennen, is het omgerekende inkomen uit vermogen voor personen met partner gelijk verdeeld over beide partners. Zie verder paragraaf 3.2.

⁸ Binnen de groep actieve zelfstandigen ligt het omgerekende inkomen uit vermogen op eenzelfde niveau (rond de € 16 duizend) voor de personen met aanvullend pensioen als voor de personen zonder aanvullend pensioen. Onder de niet-actieve zelfstandigen hebben de personen met aanvullend pensioen gemiddeld gezien een wat hoger omgerekend inkomen uit vermogen dan de personen zonder aanvullend pensioen (€ 16 duizend tegenover € 12 duizend).

⁹ Onder zelfstandigen *met* aanvullend pensioen in 2008 verdienen actieven in 2003 nog ongeveer 7 procent meer dan inactieven (€ 33 duizend tegenover € 31 duizend), terwijl onder zelfstandigen *zonder* aanvullend pensioen de actieven in 2003 zelfs bijna tweemaal zoveel verdienen als niet-actieve zelfstandigen (€ 18 duizend tegenover € 10 duizend).

7b. Gemiddelde en percentielen van inkomen 2003 en pensioeninkomen en inkomen uit vermogen 2008

	Totaal ¹⁾	Zelfstandige			Werknemer
		totaal	nog actief	niet actief	
Aantal personen	69 890	10 260	4 420	5 830	56 480
	x 1 000 €				
<i>Persoonlijk bruto inkomen 2003²⁾</i>					
Gemiddeld inkomen	35	25	27	24	36
25e percentiel	18	5	7	2	21
50e percentiel	29	15	18	13	30
75e percentiel	43	31	35	27	44
<i>Persoonlijk netto pensioeninkomen (AOW en aanvullend pensioen)</i>					
Gemiddeld inkomen	23	20	18	21	23
25e percentiel	13	9	9	9	14
50e percentiel	19	15	14	16	20
75e percentiel	28	24	21	26	28
<i>Persoonlijk omgerekend inkomen uit vermogen 2008, exclusief eigen woning³⁾</i>					
Gemiddeld inkomen	10	15	16	14	8
25e percentiel	1	2	2	1	1
50e percentiel	2	7	9	7	2
75e percentiel	7	18	21	16	5

1) Het totaal is inclusief combinatie werknemer/zelfstandige.

2) Dit is inclusief de 0-inkomens en negatieve inkomens in 2003.

In 2003 had 17 procent van de zelfstandigen geen persoonlijk inkomen of een negatief inkomen.

3) Na evenredige verdeling van huishoudvermogen over persoon en eventuele partner.

Staat 7c toont dezelfde gegevens als staat 7b, maar nu bekijken we alleen de mensen van wie het persoonlijk bruto inkomen tussen 2003 en 2008 sterk achteruit is gegaan. De inkomensdaling is het sterkst voor de inactieve zelfstandigen. Gemiddeld gingen zij namelijk van ruim 80 duizend naar 20 duizend euro, en terwijl de helft in 2003 nog meer dan 44 duizend verdiende, moest in 2008 juist de helft van 18 duizend¹⁰ of minder aan pensioen en vermogen rondkomen. Overigens is het pensioeninkomen van deze groep inactieve zelfstandigen in 2008 gemiddeld vergelijkbaar met het pensioeninkomen van de hele groep gewezen zelfstandigen (zie staat 7b), zodat de sterke daling grotendeels te verklaren is door hun hoge inkomen voor pensionering. Voor de nog actieve zelfstandigen met een sterke inkomensdaling gold ongeveer hetzelfde, al was zowel hun inkomen in 2003 als hun pensioeninkomen iets lager dan dat van de niet meer actieven. Zowel zelfstandigen als werknemers met een sterke inkomensdaling hebben in 2008 echter wel duidelijk minder inkomen uit vermogen. Dit inkomen uit vermogen is in 2008 voor zelfstandigen ongeveer half zo hoog als dat van de gehele groep, en voor werknemers zelfs maar een kwart. Blijkbaar worden sterke inkomensdalingen over het algemeen niet gecompenseerd met een hoger vermogen.

7c. Gemiddelde en percentielen van inkomen 2003 en pensioeninkomen en inkomen uit vermogen 2008 voor personen met een sterke daling (>30 procent) in inkomen

	Totaal ¹⁾	Zelfstandige			Werknemer
		totaal	nog actief	niet actief	
Aantal personen	19 060	1 780	990	800	16 430
	x 1 000 €				
<i>Persoonlijk bruto inkomen 2003</i>					
Gemiddeld inkomen	52	69	59	82	48
25e percentiel	28	27	28	27	28
50e percentiel	39	43	42	44	38
75e percentiel	58	75	66	97	56
<i>Persoonlijk netto pensioeninkomen (AOW en aanvullend pensioen)</i>					
Gemiddeld inkomen	20	17	16	20	20
25e percentiel	13	9	9	9	13
50e percentiel	17	13	13	14	17
75e percentiel	24	19	17	23	24
<i>Persoonlijk omgerekend inkomen uit vermogen 2008, exclusief eigen woning²⁾</i>					
Gemiddeld inkomen	3	7	7	7	2
25e percentiel	0	1	1	0	0
50e percentiel	1	3	4	3	1
75e percentiel	3	9	10	9	2

1) Het totaal is inclusief combinatie werknemer/zelfstandige.

2) Na evenredige verdeling van huishoudvermogen over persoon en eventuele partner.

¹⁰ Mediaan inkomen uit pensioen en vermogen (exclusief vermogen uit eigen woning) van niet-actieve zelfstandigen is 18 duizend euro, maar staat niet apart in de tabel.

Staat 7d bekijkt deze cijfers vanuit een andere invalshoek. Per groep en per inkomenscategorie van het pensioeninkomen in 2008, wordt weergegeven wat het gemiddelde inkomen was in 2003, het gemiddelde pensioeninkomen in 2008 en het inkomen uit vermogen in 2008. Hierin zien we hetzelfde beeld als in staat 7b. De nog actieve zelfstandigen hadden in 2003 over het algemeen een hoger inkomen dan de niet actieve zelfstandigen. Ook hier zien we overigens dat werknemers gemiddeld in 2003 meer verdienden dan zelfstandigen, terwijl zelfstandigen juist in 2008 gemiddeld een hoger persoonlijk bruto inkomen hadden. Daarbij moet worden opgemerkt dat 11 procent van de zelfstandigen in 2003 geen persoonlijk inkomen had.

7d. Inkomen 2003 vergeleken met pensioen en vermogen 2008, voor groepen naar pensioeninkomen 2008

	Totaal ¹⁾	Zelfstandige			Werknemer
		totaal	nog actief	niet actief	
x 1 000 €					
<i>Persoonlijk bruto inkomen 2003²⁾</i>					
pensioen laag (tot €13 000)	16	15	19	11	16
pensioen midden-laag (€13 000 tot €19 250)	27	22	24	19	27
pensioen midden-hoog (€19 250 tot €27 750)	35	28	32	26	35
pensioen hoog (€28000 en hoger)	62	51	49	53	62
<i>Persoonlijk netto pensioeninkomen (AOW en aanvullend pensioen)</i>					
pensioen laag (tot €13 000)	10	10	10	10	10
pensioen midden-laag (€13 000 tot €19 250)	16	16	16	16	16
pensioen midden-hoog (€19 250 tot €27 750)	23	23	23	23	23
pensioen hoog (€28000 en hoger)	40	44	43	44	39
<i>Persoonlijk omgerekend inkomen uit vermogen 2008, exclusief eigen woning³⁾</i>					
pensioen laag (tot €13 000)	8	13	15	11	6
pensioen midden-laag (€13 000 tot €19 250)	6	12	13	10	5
pensioen midden-hoog (€19 250 tot €27 750)	6	15	17	14	5
pensioen hoog (€28000 en hoger)	18	24	24	25	15
%					
<i>Relatieve aantallen</i>					
pensioen laag (tot €13 000)	24	6	3	3	17
pensioen midden-laag (€13 000 tot €19 250)	25	3	2	2	21
pensioen midden-hoog (€19 250 tot €27 750)	25	2	1	1	21
pensioen hoog (€28000 en hoger)	26	3	1	2	21

1) Het totaal is inclusief combinatie werknemer/zelfstandige.

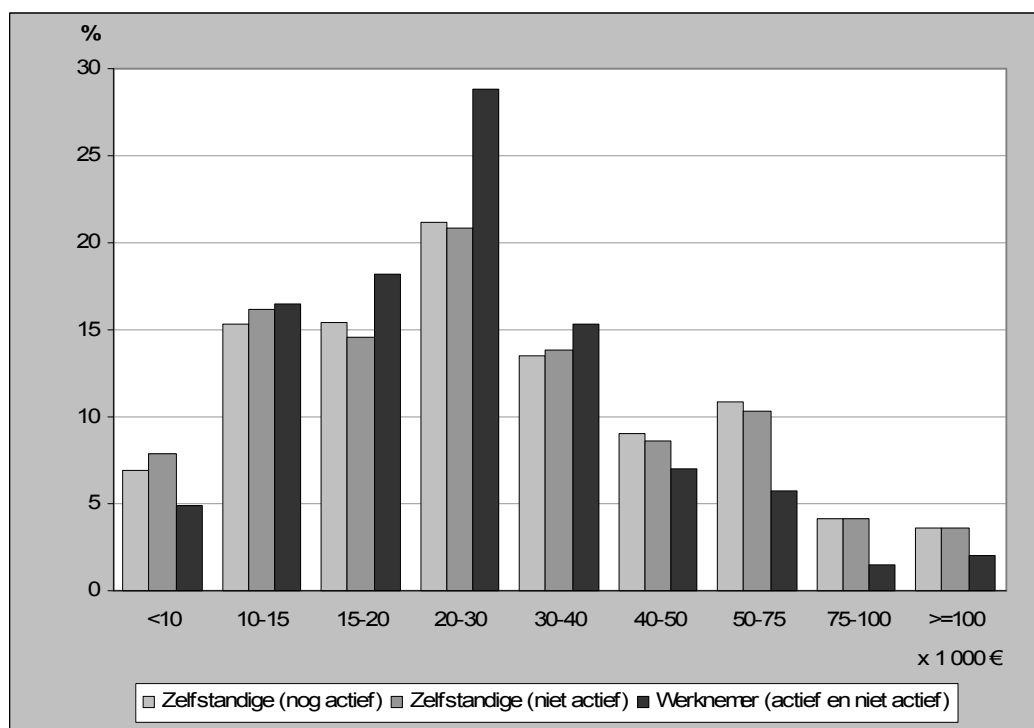
2) Dit is inclusief de 0-inkomens en negatieve inkomens in 2003.

In 2003 had 17 procent van de zelfstandigen geen persoonlijk inkomen of een negatief inkomen.

3) Na evenredige verdeling van huishoudvermogen over persoon en eventuele partner.

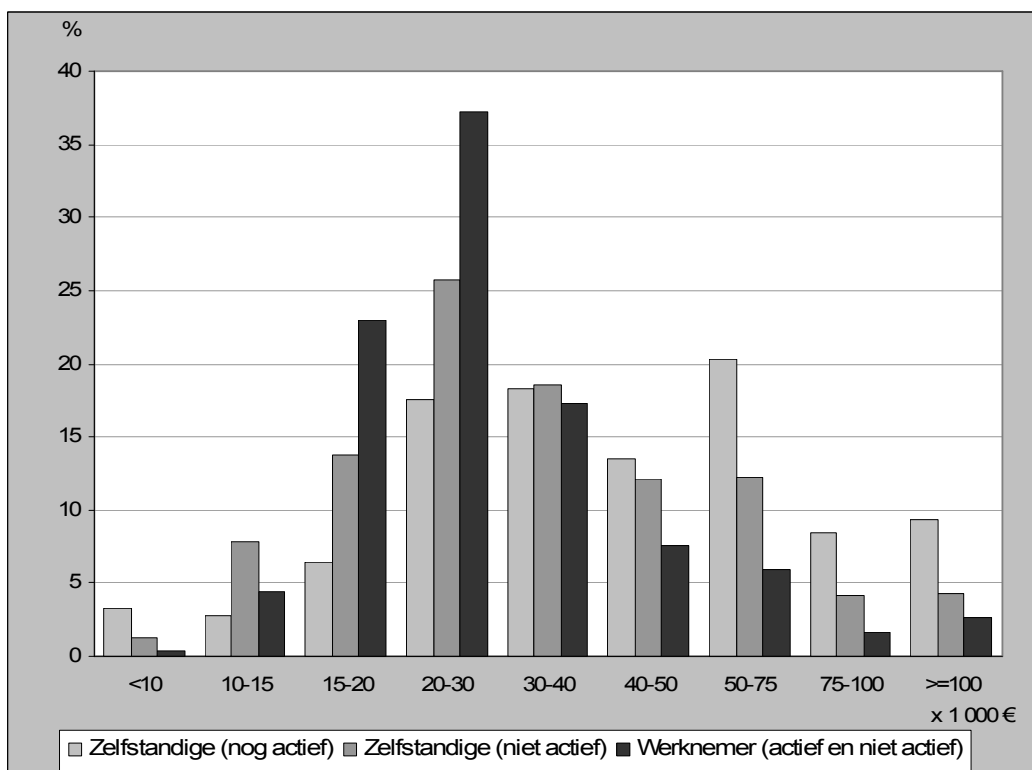
Figuur 8 toont de verdeling van het pensioeninkomen en het omgerekende inkomen uit vermogen voor de voormalig werknemers en zelfstandigen en nog actieve zelfstandigen. Hier zien we het beeld bevestigd dat de inkomensverdeling tussen de groepen vrij goed overeenkomt. Alleen valt nu wel op dat de inkomens van zelfstandigen iets meer spreiding vertonen. In vergelijking met de werknemers zijn er relatief meer zelfstandigen met hoge en met lage inkomens.

8. Inkomen uit pensioen inclusief omgerekend inkomen uit vermogen (exclusief overwaarde eigen woning), 2008

Figuur 9 toont het omgerekende inkomen uit vermogen en het gestandaardiseerde besteedbare huishoudinkomen. In deze figuur zien we dat de verschillen tussen zelfstandigen en werknemers groter zijn. Meer zelfstandigen vallen in de hoogste inkomenscategorieën. Actieve zelfstandigen hebben (dankzij hun inkomen uit huidige activiteiten) een hoger inkomen dan de zelfstandigen die niet meer actief zijn. Het inkomen van de voormalig werknemers vertoont een meer normale verdeling.

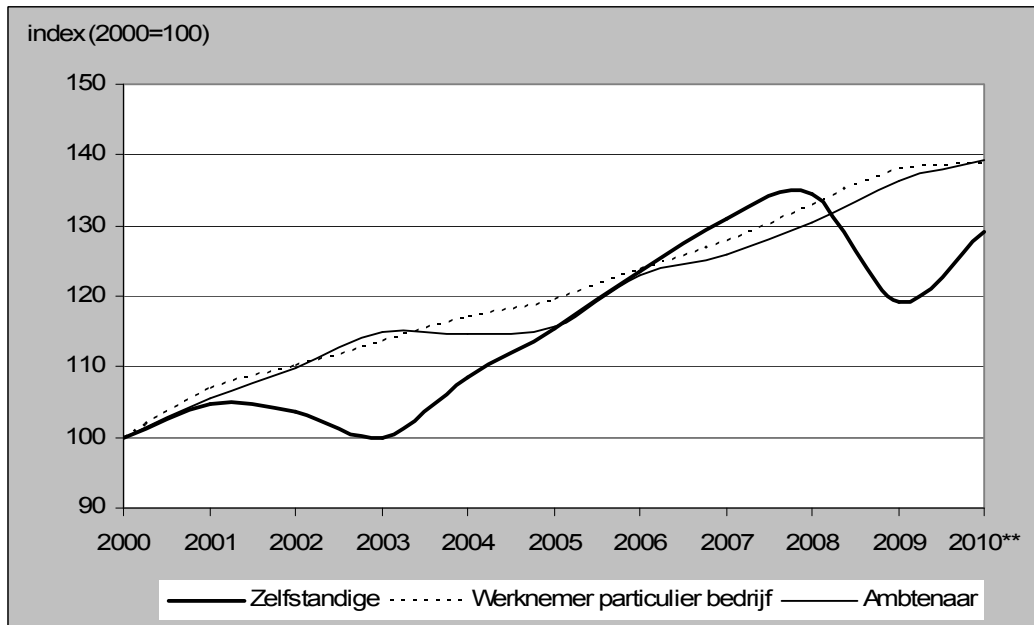
9. Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen inclusief omgerekende inkomen uit vermogen (exclusief overwaarde eigen woning), 2008

2.5 Verandering in inkomen

Allereerst enkele algemene opmerkingen. Als gevolg van de economische conjunctuur is het inkomen van zelfstandigen over het algemeen veel meer aan fluctuaties onderhevig dan het inkomen van werknemers. Figuur 10 laat zien dat in 2003 duidelijk sprake was van een dip in het inkomen van zelfstandigen en een flinke stijging tot 2008, terwijl het inkomen van werknemers geleidelijk steeg. Voor de volledigheid: het gaat hierbij om het inkomen van *alle* werknemers en zelfstandigen, niet over de werknemers en zelfstandigen van 67 jaar uit onze onderzoekspopulatie. Daarnaast was er in de periode 2003-2008 sprake van inflatie; gemiddeld steeg de consumentenprijsindex met 19 procent. Beide factoren kunnen zorgen voor een stijging van het nominale inkomen (ofwel het inkomen in euro's), met name van zelfstandigen.

10. Ontwikkeling gemiddeld inkomen¹⁾ zelfstandigen en werknemers, 2000-2010

Bron: Statline

¹⁾ Gemiddeld persoonlijk inkomen per persoon, waarbij het inkomen in 2000 per groep is genormaliseerd naar 100. Het persoonlijk inkomen omvat inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (met uitzondering van kinderbijslag).

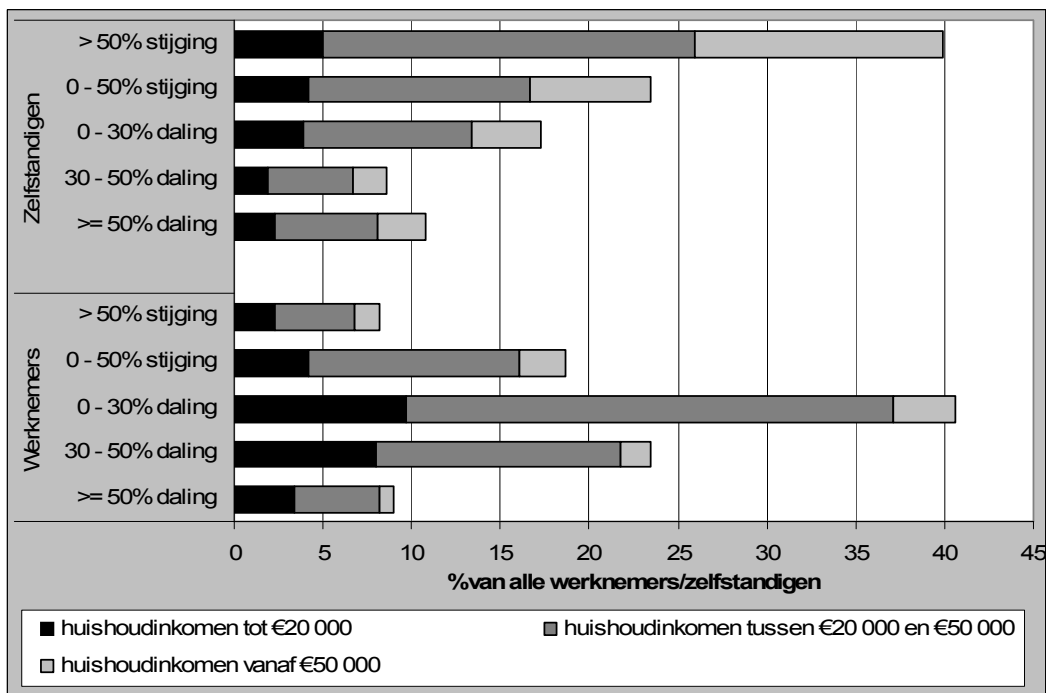
Na pensionering zijn er twee situaties waarin mensen financiële problemen kunnen krijgen. Allereerst wanneer ze na pensionering sterk in inkomen achteruit gaan, en ten tweede wanneer ze over een laag besteedbaar huishoudinkomen beschikken. De meest kwetsbare groep bestaat uit personen die een laag huishoudinkomen hebben, over weinig vermogen kunnen beschikken en die ook te maken hebben gehad met een sterke inkomensdaling. We gaan hier vooral in op de relatieve financiële situatie ten opzichte van 2003, ofwel in hoeverre werknemers en zelfstandigen in inkomen achteruit zijn gegaan na hun 65^e. In dat laatste geval moeten ze namelijk hun bestedingspatroon aanpassen.

In figuur 11 zien we hoeveel gewezen werknemers of zelfstandigen tussen 2003 en 2008 een sterke stijging of daling in inkomen hebben meegemaakt. Wat hierin direct opvalt, is dat relatief veel zelfstandigen een zeer sterke daling of stijging in inkomen meemaken. Zo hield 11 procent van de gewezen zelfstandigen de helft of minder van het inkomen over, ten opzichte van 9 procent van de werknemers. Opvallend is dat ongeveer een kwart van de zelfstandigen waarvan het inkomen sterk gedaald is, nog steeds een huishoudinkomen heeft van meer dan 50 duizend euro.

Hier tegenover staat echter dat bijna tweederde van de ondernemers en slechts een kwart van de werknemers juist een hoger persoonlijk bruto inkomen had in 2008 dan in 2003. Zoals hierboven al vermeld is dit deels te verklaren door de gunstige economische ontwikkeling in deze periode en inflatiecorrectie. Samen zou dit een stijging van iets minder dan 50 procent verklaren. Voor twee vijfde van de zelfstandigen gold echter dat

het inkomen met meer dan 50 procent steeg. Dit kan dus niet enkel aan de economie en inflatie hebben gelegen.

11. Ontwikkeling¹⁾ van het persoonlijk bruto inkomen in 2008 ten opzichte van 2003, naar hoogte van het huishoudinkomen inclusief omgerekend vermogen 2008

¹⁾ Hierbij zijn alleen personen meegenomen die in beide jaren een positief inkomen hebben; dit gold voor 98 procent van de werknemers en 83 procent van de zelfstandigen.

In staat 12 zien we dat 30 procent van de totale onderzoekspopulatie in 2008 te maken krijgt met een daling van meer dan 30 procent van het inkomen ten opzichte van 2003. Dit geldt in sterkere mate voor de werknemers (32 procent) dan voor de zelfstandigen (19 procent). Dus hoewel zelfstandigen iets vaker meer dan de helft van hun inkomen verliezen na hun 65^e, zijn het vooral de werknemers die ten minste 30 procent van hun inkomen moeten inleveren. Overigens gaat het hier nadrukkelijk om een terugval in bruto inkomen. Omdat 65-plussers minder belasting betalen over schijven 1 en 2, daalt het netto inkomen beduidend minder dan het bruto inkomen¹¹.

¹¹ In 2008 was het tarief voor 65-plussers 16 procent in schijf 1 en 24 procent in schijf 2, ten opzichte van respectievelijk 33 en 42 procent voor de rest van de bevolking. Alle 65-plussers die inkomstenbelasting betalen profiteren hiervan, zowel werknemers als zelfstandigen. Bron: Belastingdienst.

12. Aandeel personen met een laag huishoudinkomen en/of sterke daling van persoonlijk bruto inkomen, 2008

	Totaal ¹⁾	Zelfstandige			Werknemer
		totaal	nog actief	niet actief	
	%				
Laag huishoudinkomen ²⁾	1	4	4	4	1
Sterke daling (meer dan 30%) in persoonlijk bruto inkomen ³⁾	30	19	12	25	32
Laag huishoudinkomen en sterke daling persoonlijk bruto-inkomen	1	2	2	1	0

1) Het totaal is inclusief combinatie werknemer/zelfstandige.

2) Huishoudinkomen van minder dan € 11 019

3) Ten opzichte van het persoonlijk bruto inkomen 2003

Tot slot belichten we een groep die dubbel geraakt wordt, namelijk personen van wie het inkomen sterk daalt, en die bovendien in 2008 onder de lage inkomensgrens gezakt zijn. Deze personen moeten niet alleen hun uitgavenpatroon aanpassen, maar moeten überhaupt moeite doen om de eindjes aan elkaar te knopen. Het aandeel dat zowel met een forse inkomensdaling ten opzichte van 2003, als een laag huishoudinkomen in 2008 te maken heeft, is zeer klein. Onder zelfstandigen komt dit neer op ongeveer 1 procent van de populatie. Onder de werknemers is het zelfs minder dan dat.

2.6 Conclusie

De meeste (voormalig) zelfstandigen bevinden zich op hun 67ste in een vergelijkbare inkomenspositie als de voormalig werknemers, wanneer rekening wordt gehouden met het wel of niet ontvangen van aanvullend pensioen of het al dan niet doorwerken. Dit geldt in sterkere mate wanneer bij de vergelijking van de inkomenspositie rekening wordt gehouden met het potentiële inkomen dat mensen uit hun vermogen kunnen onttrekken. Ook wanneer we de huidige inkomsten uit arbeid buiten beschouwing laten en alleen het pensioeninkomen meerekenen, blijft deze conclusie overeind. Hiermee lijkt het hogere vermogen van zelfstandigen inderdaad te compenseren voor een lager pensioeninkomen. Echter, doordat personen die sterk terugvallen in inkomen duidelijk minder vermogen hebben, is binnen deze groep het verschil tussen gewezen zelfstandigen en werknemers iets groter.

De zelfstandigen die op hun 67ste nog steeds werken zouden gemiddeld gezien zonder hun inkomsten uit de onderneming niet achterblijven bij andere groepen. Wel zou deze groep sterker achteruit gaan in inkomen, omdat ze voor de pensioengerechtigde leeftijd juist relatief meer verdienen.

Tot slot is er een groep die na het pensioen een laag huishoudinkomen heeft. Deze groep is echter zowel onder gewezen werknemers als zelfstandigen klein.

3. Beschrijving van het onderzoek

3.1 Populatie

De populatie van dit onderzoek bestaat uit personen die op de laatste vrijdag van september in 2008 67 jaar waren, tot de bevolking van Nederland behoorden en die op de laatste vrijdag van september 1999 en/of 2003 een baan hadden in loondienst en/of over die jaren belastingaangifte hebben gedaan als zelfstandige.

Deze populatie is onderverdeeld naar werknemers (in 1999 of 2003 werknemer en in geen van beide jaren zelfstandig), zelfstandigen (in 1999 of 2003 zelfstandige en in geen van beide jaren werknemer) en combinatie hiervan (overige personen in de populatie).

3.2 Onderzoeksmethode

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van het onderzoeksbestand dat is samengesteld in de vorige fase van het onderzoek. In deze vervolgfase is het bestand verder verrijkt met meer gedetailleerde informatie over het inkomen, vermogen en pensioen over 2008. Ook is vastgesteld of een persoon op het peilmoment in 2008 AOW en/of pensioeninkomsten ontving en wat de huishoudenspositie was.

Twee aspecten lichten we hieronder nader toe: het omrekenen van vermogen naar een inkomensstroom, en de (on)vergelijkbaarheid van de verschillende inkomensbegrippen.

Inkomen uit vermogen

Om vermogen en inkomen met elkaar te kunnen vergelijken, kan het vermogen worden omgerekend naar een jaarlijkse inkomensstroom. We gebruiken hiervoor standaard rekenregels voor waardeoverdracht, op grond waarvan het CBS ook de pensioenstatistieken berekent. De omrekening is hiermee actuariel neutraal. In deze methode wordt verondersteld dat een persoon het vermogen gebruikt om lijfrente te kopen. De aanname daarbij is dat iemand hier geen nabestaandenlijfrente aan koppelt. Hoeveel jaarlijkse lijfrente een persoon voor een bepaald bedrag kan ontvangen hangt onder andere af van zijn of haar levensverwachting en de verwachte rentestand; hiertoe zijn omrekenfactoren beschikbaar per leeftijd, apart voor mannen en vrouwen. Omdat we het vermogen van 1 januari 2008 gebruiken, gebruiken we de factoren voor personen van 66 jaar. Dit bruto inkomen uit lijfrente beschouwen we vervolgens als een netto inkomen uit vermogen.

Het CBS berekent vermogen per huishouden. Het inkomen uit vermogen is dan ook in principe een huishoudinkomen. Voor het berekenen van een persoonlijk inkomen uit vermogen voor personen met een partner gaan we ervan uit dat beide partners over de helft van het vermogen kunnen beschikken. Het omgerekende inkomen uit vermogen is veelal berekend exclusief de overwaarde van de eigen woning. Het vermogen uit de eigen woning is namelijk niet direct beschikbaar en de mate waarin het afgeloste deel terug te vinden is in de vermogensstatistieken is afhankelijk van de hypotheekvorm. Voor spaar- en beleggingshypotheken kennen we het opgebouwde deel echter niet. Dus als

voor een dergelijke hypotheek een schuld staat van € 100 000 en een opgebouwd spaarbedrag van € 80 000 komt dit in de statistieken terug als een schuld van € 100 000.

Het potentiële inkomen uit de overwaarde van de woning is daarom steeds afzonderlijk weergegeven.

Vergelijkbaarheid inkomensbegrippen

Het CBS beschikt over verschillende indicatoren die te maken hebben met inkomen. Voor een vergelijking van het inkomen van werknemers en zelfstandigen op persoonsniveau is net als in de vorige fase van het onderzoek gebruikt gemaakt van het persoonlijk bruto inkomen. Voor het inkomen op huishoudensniveau is gebruik gemaakt van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen.

De verschillende inkomensbegrippen zijn niet op alle punten goed vergelijkbaar. Zaken om rekening mee te houden zijn:

- Huishouden versus persoon. In dit rapport kijken we met name naar het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen, omdat deze de beste indicatie geeft van materiële welvaart; binnen een huishouden kan een laag inkomen van de ene partner namelijk gecompenseerd worden door een hoog inkomen van de andere partner. Het vermogen heeft ook betrekking op een huishouden. Voor sommige vergelijkingen is het echter toch nodig om het inkomen op persoonsniveau te bezien. In die gevallen is gebruik gemaakt van het persoonlijk bruto inkomen, het fiscaal pensioen of AOW-bedrag.
- Bruto versus netto. Het huishoudinkomen dat we gebruiken (zie ook begrippen) is een netto inkomen. Als persoonlijke inkomensindicator beschouwen we echter het persoonlijk bruto inkomen, omdat die een betere vergelijking mogelijk maakt tussen ondernemers en werknemers. Het inkomen uit vermogen kan ook grotendeels als netto inkomen worden beschouwd. Als indicatie voor een netto pensioeninkomen is het bedrag aan loonheffing dat geheven is over het fiscaal pensioen afgetrokken van het fiscaal pensioen. De hoogte van de loonheffing is echter niet heel betrouwbaar, daarom kan het berekende pensioeninkomen niet direct als een zuiver nettobedrag worden beschouwd.

3.3 Bronnen

Sociaal Statistisch Bestand (SSB)

Het SSB is een stelsel van registers en enquêtes, die op persoonsniveau aan elkaar zijn gekoppeld. Per jaargang worden meer dan 50 registers gebruikt. Deze registers hebben betrekking op verschillende sociaal-economische onderwerpen, zoals opleidingsniveau, inkomen, banen, zelfstandigen en arbeidsmarktpositie. Het SSB bevat voorlopige en definitieve gegevens. Bij definitieve gegevens zijn registers en enquêtes onderling op elkaar afgestemd en consistent gemaakt.

De doelpopulatie van het SSB bestaat uit alle personen die in Nederland wonen, en personen die niet in Nederland wonen maar in Nederland werken of een uitkering dan wel pensioen vanuit Nederland ontvangen.

Voor dit onderzoek zijn gegevens uit het SSB gebruikt die betrekking hebben op:

- Persoonlijk bruto inkomen, gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen en vermogen uit de Integrale Inkomens- en Vermogensbestanden en inkomen uit AOW en aanvullend pensioen. De gegevens zijn ontleend aan de registraties van de Belastingdienst.
- Sociaal-economische categorie. Deze gegevens zijn ontleend aan de registraties van de Belastingdienst, gemeenten en uitkeringsinstanties.
- Huishoudenssamenstelling. Dit gegeven is ontleend aan de Integrale Inkomensbestanden, om zoveel mogelijk aan te sluiten bij het huishouden zoals dat wordt gebruikt bij de bepaling van het huishoudinkomen en vermogen.

3.4 Kwaliteit van de uitkomsten

Een deel van de niet waargenomen bestanddelen in de Integrale Inkomensbestanden is geraamd. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Kinderbijslag die om technische redenen niet uit een registratie ontleend wordt. Ook de inkomsten uit eigen woning (de economische huurwaarde) zijn via een rekenmodel geschat (op basis van de fiscale huurwaarde en waarde van de eigen woning). Ook zijn alle premies sociale verzekering geraamd.

Voor een aantal inkomensbestanddelen die wel deel uitmaken van het besteedbaar inkomen maar die niet worden waargenomen, is (nog) geen acceptabele ramingsmethode beschikbaar. Voorbeelden hiervan zijn kinderalimentatie en andere inkomensoverdrachten tussen huishoudens (bijvoorbeeld inkomensoverdrachten van ouders aan hun uitwonende studerende kinderen). Doordat deze overdrachten niet waargenomen zijn, wordt het besteedbaar inkomen van betalende huishoudens overschat en dat van ontvangende huishoudens onderschat. Ook inkomensoverdrachten van en naar het buitenland (bijvoorbeeld overdrachten naar familie in het buitenland) en zwarte inkomens worden niet geregistreerd en (nog) niet bijgeraamd.

Bedragen in de staten en figuren zijn afgerond op duizendtallen. Gegevens over het inkomen van werknemers in de categorie AOW, baan/onderneming zijn vervangen door een punt (.), omdat deze groep uit zeer weinig personen bestaat waardoor het een vertekening van de resultaten oplevert.

4. Begrippen en Afkortingen

4.1 Begrippen

Combinatie voormalig werknemer/zelfstandige – Persoon die in 1999 en/of 2003 inkomsten ontving als zelfstandige én als werknemer.

Gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen – Voor alle personen in het huishouden worden de betaalde inkomensoverdrachten, premies en belasting van het bruto inkomen afgetrokken en geaggregeerd op huishoudensniveau om zo het besteedbaar inkomen van het huishouden te bepalen. Met behulp van equivalentiefactoren wordt het besteedbaar inkomen voor verschillen in omvang en samenstelling van de huishoudens gecorrigeerd. Door standaardisatie worden inkomens van verschillende typen huishoudens qua welvaartsniveau vergelijkbaar gemaakt met inkomens van eenpersoonshuishoudens.

Een laag huishoudinkomen in 2008 komt neer op een inkomen van minder dan € 11.019.

(Voormalig) werknemer – Persoon die in 1999 of 2003 inkomsten ontving als werknemer, maar in 1999 noch 2003 inkomsten ontving als zelfstandige. Een werknemer is een persoon die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maakt om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat. Hieronder vallen werknemers, ambtenaren, directeur-grootaandeelhouders en overige actieven.

(Voormalig) zelfstandige – Persoon die in 1999 of 2003 inkomsten ontving als zelfstandige, maar in 1999 noch 2003 inkomsten ontving als werknemer. Een zelfstandige is een persoon met als (hoofd)baan het verrichten van arbeid voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk, of in het bedrijf of de praktijk van een gezinslid, of in een zelfstandig uitgeoefend beroep. Als zelfstandige worden aangemerkt: zelfstandige eigen bedrijf, meewerkend gezinslid en overige zelfstandigen.

Pensioeninkomsten – Inkomsten uit een AOW-uitkering en/of een aanvullend pensioen.

Persoonlijk bruto inkomen – De som van het persoonlijk primair inkomen (inkomen uit arbeid en het inkomen uit eigen onderneming) en het overdrachtsinkomen. Het overdrachtsinkomen bestaat uit uitkeringen inkomensverzekeringen (WW, ZW, WAO, pensioen), uitkeringen sociale voorziening exclusief kinderbijslag (Bijstand, IOAW, Wajong etc.), overige ontvangen inkomensoverdrachten om niet (alimentatie). De ontvangen overdrachten betreffen een bruto bedrag waarop zowel belastingen als de werkgevers- en werknemerspremies nog niet in mindering zijn gebracht.

Vermogen – Waarde van het totale vermogen van het huishouden. Het vermogen is gelijk aan het verschil tussen de bezittingen en de schulden. Het vermogen exclusief de waarde van het eigen huis is gelijk aan het totale vermogen min de waarde van het huis plus de hypotheekschuld (ofwel de overwaarde).

4.2 Afkortingen

AOW	Algemene Ouderdomswet
CBS-CvB	Centrum voor Beleidsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek
IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Wajong	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering
WW	Werkloosheidswet
ZW	Ziektewet

4.3 Referenties

Inkomen en vermogen van gewezen zelfstandigen, Centrum voor Beleidsstatistiek 2011, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Risico's op de hypotheekmarkt voor huishoudens en hypotheekverstrekkers, De Nederlandsche Bank (DNB) en Autoriteit Financiële Markten (AFM), 4 september 2011,

Centrum voor Beleidsstatistiek

Het CBS verzamelt gegevens bij personen, bedrijven en instellingen om deze daarna te verwerken tot statistische informatie over groepen mensen, bedrijven en hun omgeving. De resultaten stelt het CBS voor iedereen beschikbaar. Voor sommige vragen is deze informatie, die beschikbaar wordt gesteld via de CBS-website www.cbs.nl, echter niet toereikend. In dat geval kunnen externe partijen zich wenden tot het Centrum voor Beleidsstatistiek (CBS-CvB).

Het CBS-CvB bepaalt in nauw overleg met de klant welke informatie in welke vorm beschikbaar en nuttig is voor het beantwoorden van de vraag. Daarna voert het CBS-CvB het onderzoek uit en beschrijft de resultaten in een rapport of maatwerkpublicatie. Alle uitkomsten en publicaties worden openbaar gemaakt en zijn te vinden op de website van het CBS-CvB (www.cbs.nl/cvb).